

Wat betreft sub 1 zij er VAN HOUTUM en POLAK DANIELS op gewezen, dat, indien zij ons onderzoek mochten willen herhalen, eigen controleerend onderzoek is toch nog altijd beter dan de meest zakelijke kritiek, zij ook wel tot mijn opvatting zullen komen en dat is deze: eerst door zeer lang voortgezet onderzoek kan men een gevestigde meening verkrijgen omtrent de verhouding der gemodificeerde coccen tegenover de reactie van GRAM. Herhaaldelijk vindt men ze minder GRAM-positief dan de stam waarvan men uitging, een enkele keer zelfs vindt men ze bijna geheel ontkleurd, maar ik herhaal het, een gevestigde meening hierover heb ik tot nog toe niet. Men versta mij wel; eerst indien lang achter elkander telkens van ureter op ureter is overgeënt, krijgt het resultaat der reactie van GRAM beteekenis.

Wat betreft sub 2. VAN HOUTUM en POLAK DANIELS houden het mij ten goede, maar ik zou de hierin verkondigde meening niet graag tot de mijne maken. Deze uitspraak bewijst:

1°. Dat zij mijn opstel over specificiteit, verwantschap en pathogenese, op zijn zachst uitgedrukt, niet met aandacht hebben gelezen. Zij toch zeggen: „prof. VAN CALCAR heeft in zijn eerste artikel over de biologische reacties van andere bacteriesoorten met nadruk gesproken”. Volkomen juist, maar ik heb daarnaast duidelijk laten uitkomen, dat juist bij sommige micro-organismen ik noemde met name de pneumococcen, de biologische reacties ons in deze quaestie van geen nut konden zijn, eerder voorbeschikt waren om tot verwarring aanleiding te geven.

2°. Dat door VAN HOUTUM en POLAK DANIELS aan de hand der moderne immuniteitsreacties weinig met verschillende coccensoorten is gewerkt, anders zouden zij minder modern zijn en weten dat zich bij een dergelijk onderzoek zóóvele vragen en, ten minste thans nog, onoverkombare moeilijkheden voordoen, dat men werkelijk het best doet met een weinig minder modern te zijn en liever te trachten een verklaring voor die moeilijkheden te vinden, dan van deze reacties bij de bespreking der specificiteit der coccensoorten gebruik te maken. Gaarne ben ik bereid deze moeilijkheden in dit *Tijdschrift* nader aan te wijzen. Voor een deel kan men ze in mijn opstel over specificiteit, verwantschap en pathogenese reeds vinden. De rest dezer quaestie acht ik mijnerzijds voldoende toegelicht. Wie het slot van ons artikel gonorrhoea en specificiteit met aandacht leest, kan zien, tot welke gevolgtrekkingen wij ons wel, tot welke wij ons niet hebben laten verleiden.

Waar tenslotte ik de verantwoordelijke persoon ben voor het onderzoek, dat voor een groot deel door GÖTTE met ijver is verricht, daar heb ik gemeend alleen op het stukje van VAN HOUTUM en POLAK DANIELS te moeten antwoorden.

Leiden, 3 October 1908.

R. P. VAN CALCAR.

KANKERACHTIGE GEZWELLEN VAN DEN DUNNEN DARM.

Naar aanleiding van het referaat over kankerachtige gezwellen van den dunnen darm 1) wenschte ik het volgende in het midden te brengen.

Ter gelegenheid van de elfde vergadering van de Deutsche Pathologische

1) *Ned. Tijdschr. voor Geneesk.* 1908, Tweede Helft, blz. 1113.

Gesellschaft heeft OBERNDORFER 1) een voordracht gehouden over de „kleine Dünndarmcarcinome” en zijn desbetreffende praeparaten vertoond. Bij de discussie, die volgde, bleek dat HELLER, MARCHAND, ALBRECHT, BORMAN, STERNBERG en KLEBS allen van meening waren, dat men hier niet te maken had met kanker, doch slechts met zoogenaamd aberreerend pancreasweefsel. Herhaaldelijk heb ik bij lijkopeningen dergelijke „gezwellen” in maag en darm gevonden, hetzij als grootere, reeds makroskopisch als pancreasweefsel herkenbare knobbels (pancreas tertium) zelfs in één geval met een duidelijk ontwikkelden ductus pancreatis tertii, hetzij als zeer kleine, multipele, slechts microscopisch als pancreas te diagnostiseeren, tuschen de lagen van den darm door te voelen korreltjes. Uit de pathologisch-anatomische literatuur kreeg ik den indruk, dat zij zeer veelvuldig voorkomen. De ontwikkelingsgeschiedenis van het pancreas geeft voor het voorkomen van dergelijk abortief aangelegd klierweefsel een zeer goede verklaring. Dat uit deze klierkwabjes dikwijls kanker zou ontstaan is uiterst onwaarschijnlijk.

Amsterdam, 3 Oct. 1908.

H. J. M. SCHCO.

LANDBOUWONGEVALLLEN.

Dankbaar constateert het bestuur van het Ned. Landbouw-Comité een algemeene bereidwilligheid der artsen om tot de bekende enquête mede te werken. Een der heeren vraagt: „of het in de bedoeling ligt, ook die ge-„vallen op te nemen, die niet rechtstreeks het gevolg zijn van een ongeval, „maar waaraan toch het bedrijf als zoodanig schuld is, zooals *panaritia* door „het wroeten met de handen in den grond, *peesscheede-ontstekingen* door het „trekken van vlas, enz.”.

Het comité wenscht zeer zeker, dat ook deze letsels zullen worden aange- teekend, al zal het dikwijls moeielijk zijn juist op te geven, op welk tijdstip of bij welk werk de eerste stoornis is ontstaan; dit moet de zechter later eventueel maar uitmaken, zooals de collega terecht zegt; het zijn ongevallen, ontstaan door arbeid in het landbouwbedrijf.

Misschien kunnen zij eenigszins vergeleken worden bij het werken in be- dorven lucht of in de nabijheid van schadelijke gassen; de gevolgen daarvan worden meestal onder bedrijfsziekten gerangschikt; toch kan er sprake zijn van schadevergoeding bij toevallige vermeerdering der schadelijke midden- stof of vermindering van het weerstandsvermogen van den arbeider en daar- door nadeel aan zijn gezondheid. In elk geval, indien het voor de statistiek noodig mocht zijn zulke onbepaalde ongevallen af te zonderen, zal dit ge- makkelijk kunnen geschieden door in acht te nemen, wat in kolome daarbij staat aangeteekend.

Breda,
2 October.

Dr. G. W. BRUINSMA,
Onder-voorzitter van het Ned. Landbouw-Comité.

1) Zie *Verhandl. der Deutschen Patholog. Gesellschaft*, Elfte Tagung, 1908.